

ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. γυαλίζω

Φαίνεται πως στα λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας υπάρχει μια παρανόηση σχετικά με τις σημασίες του ρήματος γυαλίζω. Το λεξικό του Σταματάκου, της «Πρωιάς», το εγκυκλοπαιδικό λεξικό του Ελευθερουδάκη κάτω από το λήμμα γυαλίζω καταχωρίζουν ως μεταφορική ή σπάνια χρήση του ρήματος τη σημασία «δελεάζω τινά δια χρημάτων» και παραθέτουν ως παράδειγμα τη φράση (ίδια ή λίγο αλλαγμένη) «ἄν δὲν τοῦ γυαλίσης κάτι, μὴν περιμένης νὰ σοῦ τελειώση τὴ δουλειά». Και ο Ανδριώτης στο ετυμολογικό του λεξικό γνωρίζει ένα γυαλίζω (από το ύαλος). Το «Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» καταχωρίζει δύο λήμματα γυαλίζω. Για το πρώτο σημειώνει «Σχολ. θέτω ἐν χερσὶ» και παραπέμπει στα Σχόλια του Ευστάθιου 250.36 (= για την *Ιλιάδα* 2.436). Κάτω από το δεύτερο γυαλίζω (από το ύαλος) ως μεταφορική σημασία ο λεξικογράφος παραθέτει «δελεάζω τινά δια χρημάτων, οἶονεὶ προκαλῶν τοῦτον δια τῆς ἐπιδείξεως στιλβόντων νομισμάτων» και παραθέτει (ίσως πρώτος αυτός) το παραπάνω παράδειγμα. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι οι λεξικογράφοι και όταν ακόμη αναγνωρίζουν δύο γυαλίζω αποδίδουν τὴν ἔννοια του «δελεάζω τινά δια χρημάτων» στο γνωστό γυαλίζω (από το ύαλος) και την εξηγούν μάλιστα από αυτό «οἶονεὶ προκαλῶν τοῦτον δια τῆς ἐπιδείξεως στιλβόντων νομισμάτων» και ἔτσι το πρώτο γυαλίζω δεν αναγνωρίζεται ως νεοελληνική λέξη¹.

Σκοπός μου είναι να υποδείξω ότι στα λεξικά της νεοελληνικής δημοτικής γλώσσας πρέπει να αναγράφονται δύο ομόηχα ρήματα γυαλίζω και ότι η ἔννοια «δελεάζω τινά δια χρημάτων» πρέπει να καταχωρίζεται κάτω από το πρώτο γυαλίζω που σημαίνει πρώτα «ἐγχειρίζω», «θέτω ἐν χερσὶ».

---

*Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον κ. Χ. Χαραλαμπίκη, αναπληρωτή καθηγητή Πανεπιστημίου Κρήτης, καθώς επίσης τους κ.κ. Δ. Σακαλή, αναπληρωτή καθηγητή, και Κ. Μηνά, λέκτορα, του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, που διάβασαν το χειρόγραφο μου και έκαμαν πολλές χρήσιμες υποδείξεις.

1. Ο φίλος και αναπληρωτής καθηγητής της Γλωσσολογίας στο Παν/μιο Κρήτης Χριστ. Χαραλαμπίκης με πληροφορεί, και τον ευχαριστώ, ότι για το γυαλίζω δεν υπάρχει τίποτε στο Αρχείο Ιστορικού Λεξικού με τη σημασία που θα υποστηριχτεί εδώ.

Το ρήμα αυτό παράγεται από το αρχαίο ελληνικό (παρασύνθετο) *ἐγγυαλίζω*¹ (ἐν γυάλῳ τίθημι), παράλληλο και προς τη σημασία και προς το σχηματισμό με το *ἐγχειρίζω* (ἐν χειρὶ τίθημι). Ο Ευστάθιος ακούραστα και σχολαστικά αναφέρεται στη σημασία και το σχηματισμό του ρήματος κάθε φορά που το συναντά ή συναντά τη λέξη *γυῖα* από την οποία και το παράγει. Ἔτσι σχολιάζοντας το στίχο της *Ιλ.* 2. 436 γράφει: «τοῦτέστιν εἰς χειρας δώσει, γυῖα γὰρ πολλαχοῦ αἱ χεῖρες· ὅθεν γυῖζω τὸ χειρίζω καὶ πλεονασμῶ τῆς αλ συλλαβῆς γυαλίζω καὶ ἐγγυαλίζω τὸ ἐγχειρίζω» (*Comment.* 250.36). Προσθέτει ὁμως παρακάτω, «ἐγγυαλίξει ἦγουν εἰς κοίλην χεῖρα θήσει»². Κάτω από το λήμμα *γυῖα* (*Index*) διαβάζουμε: «τὰ καθ' ὄλον, τὸ σῶμα μέλη, ἰδίως δὲ οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες, ἐξαιρέτως δὲ αἱ χεῖρες» και κάτω από τὸ λήμμα *γύαλον-α* (*Index*): «τὰ μέλη...ἢ τὰ τοῦ θώρακος κοιλώματα καὶ...τὰ ἀπλῶς κοιλώματα», «ἄντρα κεκοιλωμένα». Σχολιάζοντας την *Ιλ.* 13.507 (*Comment.* 944 27) διαστέλλει τα *γυῖα* από τα *γύαλα*: «καὶ φασὶ τινες τὴν πολλὴν τοῦ θώρακος καὶ πλατεῖαν κοιλότητα οὕτω καλεῖσθαι [γύαλα] πρὸς ἀντιδιαστολῆν τῆς ἐνταῖς χερσὶ καὶ τῷ τραχήλῳ στενότητος». Ἔτσι δεν νομίζω ὅτι πρέπει να ετυμολογήσουμε το *ἐγγυαλίζω* από το *γυῖα*. Εἶναι καλύτερα να το συσχετίσουμε κατευθείαν με το *γύαλα* για να μην ἐξηγήσουμε τον «πλεονασμὸν» της συλλαβῆς *αλ*³. Ἄλλωστε οἱ χρήσεις των λέξεων *γυῖα* και *γύαλα* από τα παραθέματα ἐγινε φανερό ὅτι συνορεύουν. Φαίνεται ὅτι το κοίλωμα της παλάμης (*γύαλον*) του κατεξοχῆν από τα *γυῖα*, του χειριοῦ, ἔδωσε το συμφυρμό για τη δημιουργία του ρήματος *ἐγγυαλίζω*⁴.

Το λεξικό *LSJ* δίνει στο ρήμα τη σημασία «θέτω στὴν παλάμη, δίδω στὸ χέρι», και προσθέτει ὅτι λέγεται συχνά για τους θεούς. Το πράγμα που δίδεται εἶναι πιὸ συχνά ἀφηρημένο: *Ιλ.* 1.353 (τιμήν), 11.192, 207, 753 (κράτος), 15.491, 644 (κῦδος), οδ. 23.140 (κέρδος), μα ἐπίσης και συγκεκριμένα να πράγματα που δίνονται από τους θεούς⁵: *Ιλ.* 2.436 (ἔργον), 9.98-9 (σκή-

1. Πβ. Α. Χατζή, *Περὶ τοῦ νόμου τῆς συνθέσεως τῶν ρημάτων ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ* (Ἀθήναι 1947) σ. 18 και E. Schwyzer, *Griechische Grammatik I* (München² 1959) σσ. 735-6.

2. *Eustathii Commentarii ad Homeri Iliadem* (Olms, Hildesheim ττ. 1-4 και *Index* 1960 repr.). Βλ. ἀκόμη 920.31 (για την *Ιλ.* 13.61), 944.27 (για την *Ιλ.* 13.507), 1344.21 (για την *Ιλ.* 24.170) και το *ἐγγυαλίζειν* (*Index*) κλπ.

3. Ως προς τον πλεονασμὸν αὐτὸ ἐν πάσει περιπτώσει πβ. ἀγκάλη (ἄγκος, ἀγκάς), ὀμφαλός. Πρόκειται μάλλον για ἰνδοευρωπαϊκὸ φωνῆν *l* ἢ *η*, πβ. Schwyzer, ὁ.π., σσ. 483-4.

4. O J. B. Hofmann, *Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς* (μετάφ. Α.Δ. Παπανικολάου, Ἀθήναι 1974), και το λεξικό *LSJ* ετυμολογοῦν το *ἐγγυαλίζω* από το *γύαλον*. Ὁμοια ο H. Frisk, *Griechisches Etymologisches Wörterbuch* (τόμ. I Heidelberg 1960). Πβ. P. Chantraine, *Dictionnaire etymologique de la Langue Grecque* (I, Paris 1968) s. v. *γυῖα*.

5. Βλ. W.K. Lacey, «Homeric ἔδνα and Penelope's κύριος» (*JHS* 86 1966 55-68) σσ. 58-9 note 21. Ο Lacey δίνει ἐμφαση στη σημασία του *entrusting* χωρίς πάντως να ἐπιβάλλεται από τα σχετικὰ χωρία.

πτρον ἢ θέμιστας), *Οδ.* 8.317-20 (ἔδνα).

Επομένως το νεοελληνικό ρήμα *γυαλίζω* που σημαίνει «δελεάζω» κατάγεται κατευθείαν από το αρχαίο *ἐγγυαλίζω*, και έτσι θα πρέπει να εμπλουτίσουμε τα λεξικά μας με ένα ακόμη ρήμα *γυαλίζω* και να μεταφέρουμε τη σημασία του «δελεάζω...» από το *γυαλίζω* (*γυαλί*) στο ρήμα αυτό. Η σημασία μάλιστα αυτή θα είναι η δεύτερη στη σειρά. Από τη σημασία του *ἐγγυαλίζω* της αρχαίας (*εγχειρίζω*, *δίδω*, *προσφέρω*) και τη νεοελληνική χρήση του ρήματος, το *γυαλίζω* σημαίνει πρώτα «εγχειρίζω, δίδω στο χέρι χρήματα», «μετρώ» («του μέτρησα είκοσι χιλιάδες»), «ακουμπώ» («του ακούμπησα δέκα χιλιάδες») και έπειτα «δελεάζω».

2. Παράουρος (κρητ. ιδιώματος)

Στο λεξικό του «Γλωσσικού Ἰδιώματος τῆς Κρήτης» του Γ. Παγκάλου¹ σημειώνεται το λήμμα «παράουρος ἐπιθ. Ἰ. Κρήτης (Μιραμπέλου) και παράουλος (Ἰ. Ἀχεντρι[ιάς])» που σημαίνει «βλάξ, ἡλίθιος, ὁ παρά τὴν ὥραν, ὁ μὴ ἔχων σώας τὰς φρένας» και το οποίο παράγεται κατά το λεξικογράφο από τη φράση «παρὰ ὥραν».

Σκοπός μου είναι να δείξω ότι η λέξη πρέπει να προέρχεται από την αρχαία λέξη *παρήρορος* (>παρά+ἄειρω) η οποία με αντιμεταχώρηση έδωσε τύπο **παράουρος*² από την οποία, με τη γνωστή τάση της γλώσσας προς τους κλειστούς ἤχους (κώδων, κουδούνι), προήλθε η λ. *παράουρος*, μαρτυρούμενη σ' όλη την Κρήτη και όχι μόνο στην Ανατολική, όπως λέγει ο Πάγκαλος.

Η λ. *παρήρορος* μαρτυρείται σε αρκετά χωρία της αρχαίας γραμματείας (*Ιλ.* 16.474, 7.156, 23.603). Πιο χαρακτηριστική όμως περίπτωση (από την οποία αφορμήθηκε η παρούσα παρατήρηση) είναι ο γνωστός στίχος του Αρχιλόχου: *καὶ βίου χρόμηι πλανᾶται καὶ νόον παρήρορος* (fr. 130.5 W). Από τις τρεις σημασίες της λέξης³ μας ενδιαφέρει η μεταφορική: «εἴρηται δὲ τὸ παρή-

1. Γ. Παγκάλου, *Περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος τῆς Κρήτης*, ττ. 1-6 (ἐν Ἀθήναις 1955-75), τόμ. 3 και 6α.

2. Και όχι *παρέουρος*, όπως *μετέουρος*· πβ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, «Αἱ δύο μέθοδοι» (*Ἀθηνᾶ* 10 1898 355-400) σ. 373: «Αἱ λέξεις ἀπήρορος, παρήρορος... εἶχον πρὸ αἰώνων ἀπαρχαιωθῆ και καταστῆ ἄχρηστοι και δὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποκύψωσι τοῖς μετέπειτα ἐπικρατήσασι φωνητικοῖς νόμοις» (γιαυτὸ «οὐδὲ τὸ ἀπήρορος και παρήρορος ἐγένετο ἀπέουρος και παρέουρος, ὡς τὸ μετήρορος ἐγένετο μετέουρος»).

Τη σχέση με τὸ παρήρορος ἔχει υποδηλώσει ἤδη ο Ν. Πεταλάς (*Ἰδιωτικὸν τῆς Θηραϊκῆς Γλώσσης, Θηραϊκῆς Γλωσσολογικῆς Ὑλης Τεῦχ. Α'*, Ἀθήνησι 1876) που γράφει: «παράουρος: ἐπιθ. παράξενος, μανικὸς. Ἴσως εἶνε ἐκ τοῦ ἀρχ. παρήρορος κατὰ δωρικὸν τύπον».

3. Βλ. *Eustathii Commentarii...Index* (studio M. Devarii (Olms Hildesheim 1960 repr)). [*Lexicographi Graeci*] I 4 *Suidae Lexicon* (ed. A. Adler, 1971 repr). *Hesychius Alexandrinus Lexicon* vv. 1 - 5, (ed. M. Schmidt, Amsterdam 1965 repr) v. 3. *LSJ*.

ορος ἐκ μεταφορᾶς τῶν παρηόρων ἵππων» (*Eust. Comment.* 672.60, 1319.1) που σημαίνει ο «μὴ φρενήρης» ἄνθρωπος, «παρειμένος τὰς «φρένας» (*Suda*), «παραιωρούμενος. ἄφρων» (*Hsch*). Αν προσθέσουμε ἀκόμα ὅτι στο ιδιωματικό παρόνοσος δεν περιέχεται ἡ σημασία του ανοήτου λόγω ηλικίας ἢ (α)κατάλληλης ὥρας, «παρὰ ὥραν»¹, ἀλλὰ καθαρὰ ἡ ἔννοια του βλάκα, του μη επαρκούς πνευματικά να εκτελέσει κάποιο ἔργο, τότε θα πρέπει να καταλήξουμε ὅτι πίσω ἀπὸ τὴ λ. παρόνοσος βρίσκεται ἡ ἀρχαία παρήορος με τὴν ἔννοια του «μὴ φρενήρους» ἀνθρώπου.

3. Τα κύρια θηλυκά ὀνόματα σε -ω, -ιώ τῆς Νεοελληνικῆς

Εἶναι γνωστά τα θηλυκά κύρια ὀνόματα τῆς ἀρχαίας γλώσσας σε -ώ (*Αητώ*, *Πειθώ*, κ.ά.). Ὅμοια θηλυκά οξύτονα ἢ παροξύτονα σε -ω διαθέτει και ἡ νέα ελληνική: *Βάσω* (και *Βασώ*), *Μαλάμω*, *Φρόσω* (και *Φροσώ*), *Κωστώ*.

Στους ελληνιστικούς ὁμως χρόνους ἀπὸ υποκοριστική ἢ σκωπτική διάθεση ἐπέδωσαν τα θηλυκά κύρια ὀνόματα σε-ιον κυρίως ὀνόματα εταιρών, Ἐβρότονον, *Νάννιον*, *Λέμβιον*, τα ὁποία ἔτσι εἶναι ουδετέρου γένους ὡς πρὸς τὴν κατάληξη και θηλυκά ὡς πρὸς τὸ γραμματικό (ἄρθρο) και φυσικό γένος: *χρυσέην Καλλίστιον* (5.123)², ἢ *λαμπρή...Φιλαίνιον* (5.162), τὴν ἀπαλήν *Εἰσηίνιον* (5. 192).

Ἡ κατάληξη ὁμως -ιον τέτοιων θηλυκῶν διασώζεται και στη νέα ελληνική, και μάλιστα γνωρίζει πολὺ ευρύτερη χρήση: τὸ *Ρηνιό*, τὸ *Μαριό*, τὸ *Καλλιό*, τὸ *Λενιό* κ.ά. Ἀλλὰ ἐδῶ τίθεται τὸ πρόβλημα, ἀν πρέπει δηλ. να γράφεται ἡ κατάληξη με ο ἢ ω.

Τα ὀνόματα αὐτά παράγονται ἀπὸ τα παραπάνω κύρια τῆς ἀρχαίας που εἶναι θηλυκά βέβαια, ἀλλὰ γράφονται με -ιον³. Ἐτσι και τα νέα ελληνικά πρέπει να γράφονται με ο, ἀφοῦ παράγονται ἀπὸ τα ἀρχαία του τύπου *Εἰσηίνιον* κλπ. Μάλιστα στα νέα ελληνικά τὸ αἶσθημα του χαϊδευτικού του ουδετέρου φαίνεται πιο δυνατὸ γιατί ἀντικατέστησε τὸ ἀρχαίο θηλυκό ἄρθρο (ἦ) και ὑπήγαγε τα ὀνόματα αὐτά στο κλιτικό σύστημα των ουδετέρων, του *Ρημιού*, του *Μαριού* κλπ. Μόνον ὅταν λέμε ἡ *Ρημιώ*, τῆς *Ρημιώς* πρέπει να τὸ γράφουμε με ω κατὰ τα θηλ. *Αητώ*, -ούς κλπ., ἐπειδὴ φαίνεται βαρβαρισμὸς ἡ παράθεση

1. Πβ. Μακρυγιάννη, Ἐπονημονεύματα, Κείμενον Εἰσαγωγή Σημειώσεις Γ. Βλαχογιάννη, ἔκδοσις Β (Ἀθήναι 1947) τομ. Α', σ. 226: «Θέ, δῶσε μας γνώση κι ἀρετὴ νὰ σωθοῦμε, νὰ μὴν χαθοῦμε παρὰ ὧρα!».

2. *Anthologia Graeca* νν 1-4 (München 1957-8, ed. H. Beckby). Τα παραδείγματα ἀπὸ τὸ βιβλίο 5 «επιγράμματα ἐρωτικά». Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι των ποιημάτων.

3. Τα υποκοριστικά αὐτά δεν ἔχουν βέβαια τὴν κακὴ σημασία των ἀντιστοιχῶν ἀρχαίων. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, «Ἀνακοινώσεις» [περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ γένους τῶν οὐσιαστικῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ] (*Ἀθῆνᾶ* 2 1890 701-8) σ. 704.

θηλυκού άρθρου και κατάληξης ουδέτερου υποκοριστικού, η *Ρημιό*¹.

Παράλληλα μ' αυτά — και τα οποία ως ένα βαθμό ίσως έχουν επηρεάσει το σχηματισμό των υποκοριστικών θηλυκών το *Ρημιό* κλπ. — έχουν σχηματιστεί τα ουδέτερα (κατά το γραμματικό γένος) το *Μανολιό*, το *Γιωργιό*, το *Μιχαλιό*, που φαίνονται επίσης υποκοριστικά των αρσενικών ο *Μανολιός*, ο *Μιχαλιός* (μάλλον από την αιτιατική ενικού αρσενικού, το *Μανολιό*) τα οποία έτσι παρουσιάζονται σαν μεγενθυντικά, ενώ στην πραγματικότητα είναι χαϊδευτικά των βαφτιστικών *Εμμανουήλ - Μανόλης* κλπ. Έτσι και τα ουδέτερα το *Ρημιό* κλπ. φαίνονται χαϊδευτικά των η *Ρημιώ*, η *Μαριώ* τα οποία επίσης στην πραγματικότητα είναι χαϊδευτικά των βαφτιστικών η *Ειρήνη*, η *Μαρία*.

Άλλωστε και στην αρχαία γλώσσα μερικά θηλυκά σε -ω, προερχόμενα από σύντμηση εκτενέστερου τύπου του ονόματος, είναι υποκοριστικά: *Είδω* (από *Είδοθέα*), *Υψώ* (από *Υψιπύλη*), *Αφρώ* (από *Αφροδίτη*, και σήμερα)². Τέτοια ονόματα ανέπτυξαν την υποκοριστική κατάληξη -ω σε -ούλα: *Αφρούλα* (*Αφρώ* > *Αφροδίτη*), *Κωστούλα* (*Κωστώ* > *Κωσταντίνα*) κλπ.

1. Αφού η γενική είναι της *Ρημιός* (προφανώς κατά τα υπόλοιπα, *Λητώ - Λητούς*, *Μαντώ - Μαντούς* κλπ.) είναι, νομίζω, εσφαλμένη η γραφή η *Ρημιό* που προτείνει ο Χατζιδάκις (αυτ. σ. 705) αφού δεν υπάρχει βέβαια ερμαφρόδιτος τύπος της *Ρημιού* κλπ. Το αξίωμα του Χατζιδάκι είναι: «άν διά τῆς λέξεως σημαίνεται πρόσωπον, τότε δύναται ἡ σημασία νά ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὸ γένος τῆς λέξεως καὶ μεταδώσῃ εἰς αὐτὴν τὸ τοῦ προσώπου γένος» π.χ. τὸ *Λενιό*, τὸ *Μαριό* - ἢ *Λενιό*, ἢ *Μαριό*». Μόνο που ακριβῶς γι'αυτὸ πρέπει να του μεταδώσει και την κατάληξη γένους.

2. Πβ. I. Bekker, *Anecdota Graeca* II (Graz / Austria 1965), 856.30 και 857.8: «τῶν ὑποκοριστικῶν τύποι εἰσὶν ἕξ... τῶν δὲ θηλυκῶν τρεῖς· ὁ εἰς -ω, οἷον Ὑψὼ Ὑψιπύλη, Εἰδὼ Εἰδοθέα καὶ Ἀφρῶ Ἀφροδίτη», καὶ *Etymologicum Magnum* (T. Gaisford, Amsterdam 1962): «Τιτώ· οὕτω λέγεται ἡ ἡμέρα· παρὰ γὰρ τὸ τιτάν, τιτάνος, γίνεται Τιτανίς· καὶ ἐκεῖθεν ὑποκοριστικὸν Τιτώ, ὡς Ὑψιπύλη Ὑψὼ, Εἰδοθέα, Εἰδὼ».